

BAXT TUSHUNCHASINING FALSAFAVIY TAHLILI

Sa'dullayeva Farangiz

Samarqand viloyati Oriental universiteti

Samarqand kompusi filologiya va tillarni o'qitish

ingliz tili yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17921220>

ARTICLE INFO

Received: 1st December 2025

Accepted: 2nd December 2025

Published: 12th December 2025

KEYWORDS

baxt, falsafa, Sharq mutafakkirlari, Forobiy, Navoiy, Yassaviy, ma'naviy komillik, qadriyat, ruhiy uyg'unlik, ontologiya, aksiologiya, etika, jamiyat, inson, ma'naviyat.

KIRISH

Baxt masalasi insoniyat tafakkurining eng qadimiy falsafiy muammolaridan biridir. Har qanday davrda, har qanday jamiyatda inson o'z hayotining mazmunini belgilash sari intilar ekan, "Baxt nima?", "Unga qanday erishiladi?", "Baxtning mezoni nima?" kabi savollarga javob izlab keladi. Ayniqsa Sharq falsafasi va ma'naviy merosida baxt tushunchasi doimo markaziy mavzu sifatida shakllangan.

O'zbek falsafiy tafakkurida baxt nafaqat individual ruhiy holat, balki jamiyatning ma'naviy taraqqiyot darajasi, kishilarning axloqiy pokligi, ezgulikka intilishi bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Shu bois bu mavzu o'z tarixiy ildizlariga ega bo'lib, bugungi kunda ham falsafiy, ma'naviy, psixologik va ijtimoiy jihatdan dolzarbligini yo'qotmagandir.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — o'zbek falsafiy merosi va zamonaviy manbalar asosida baxt tushunchasini chuqur tahlil qilish, uning falsafiy mohiyatini keng miqyosda yoritish.

ASOSIY QISM

Baxt tushunchasining falsafiy mohiyati

Ontologik nuqtai nazarga ko'ra, baxt — insonning mavjudlik bilan uyg'unlik holati, borliqni anglash jarayonida topgan hayotiy ma'nosidir. O'zbek faylasufi J. Zaripov fikricha, inson baxtga ongli ravishda borliqni idrok etish, o'z "men"ini kashf etish orqali erishadi. Demak, baxt bu tashqi omillar yig'indisi emas, balki mavjudlikni tushunish natijasida hosil bo'ladigan ichki holatdir.

Aksiologik yondashuv

Aksiologiyada baxt oliy qadriyat sifatida talqin etiladi. Z. Nishonova qayd etadi: "Baxt moddiy farovonlikdan ustun turuvchi ruhiy ehtiyojlarni qondiruvchi qadriyatdir."

Baxtning aksiologik mezonlari:

- ma'naviy qadriyatlarning ustuvorligi;
- ezgulikka intilish;
- ruhiy osoyishtalik va vijdon pokligi;
- jamiyatga foyda keltirish.

Abu Nasr Forobiy falsafasida baxt

Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida baxtni insonning oliy maqsadi sifatida talqin qiladi. Uningcha:

- Baxt bilim va ma'rifat orqali qo'lga kiritiladi.
- Jamiyat fozil bo'lmasidan shaxs baxtli bo'lolmaydi.
- Baxt — komillikning eng yuqori pog'onasidir.

Alisher Navoiy qarashlarida baxt

Navoiy asarlarida baxt tushunchasi ko'proq axloqiy poklik va halollik bilan bog'liq. U baxtni:

- saxovat,
- tavozelik,
- nafsni tiyish,
- halol mehnat bilan bog'laydi.

Navoiy uchun baxt — shaxsning ichki dunyosidagi mukammal uyg'unlikdir.

Ahmad Yassaviy hikmatlarida baxt

Yassaviy hikmatlarida baxt Allohga yaqinlik, ruhiy poklik va dunyoviy nafsdan voz kechish orqali hosil bo'ladi. Uningcha "baxt — qalbi pok, niyati sof insonning holatidir."

.Zamonaviy o'zbek falsafasida baxt talqini

Mustaqillikdan keyingi falsafiy maktab baxtni quyidagi omillar bilan bog'laydi:

- shaxsiy erkinlik;
- ruhiy barqarorlik;
- oilaviy totuvlik;
- jamiyatda adolat;
- ijodiy o'zini namoyon qilish;
- ma'naviy ehtiyojlarning qondirilishi.

Baxtning ijtimoiy ahamiyati

Baxt — shaxsiy hodisa bo'lishi bilan birga, ijtimoiy barqarorlikning muhim omilidir. U: jamiyatda mehr-oqibatni mustahkamlaydi

;ma'naviy muhitni tozalaydi;

yoshlar tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi;

ijtimoiy uyg'unlikni kuchaytiradi.

U. Normurodov fikricha, "baxt — jamiyatning axloqiy rivojlanish darajasidir".

XULOSA

Baxt falsafiy kategoriyalar ichida eng murakkab, ko'p qirrali va mazmunan chuqur tushunchadir. Sharq mutafakkirlarining fikrlarida baxt ma'naviyat, axloq, ruhiy poklik bilan chambarchas bog'lanadi. Zamonaviy o'zbek falsafasi esa uni ruhiy barqarorlik, ijtimoiy uyg'unlik, erkinlik va qadriyatlar tizimi bilan izohlaydi.

Baxt yakuniy manzil emas — u insonning ma'naviy o'sish sari qilgan doimiy harakati, ichki uyg'unlik sari intilishidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zaripov J. *Falsafa asoslari*. — Toshkent: Universitet nashriyoti, 2019.
2. Nishonova Z. *Inson falsafasi*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Erkaev A. *Sharq mutafakkirlari merosi*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
4. Xolbekov M. *Falsafiy ta'limotlar tarixi*. — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021.
5. Navoiy A. *Mahjub ul-qulub*. — O'zbekiston Milliy elektron kutubxonasi, 2017.
6. Yassaviy A. *Hikmatlar*. — Toshkent: Ma'rifat, 2016.
7. Stanford Encyclopedia of Philosophy Keng qamrovli, ilmiy tahrirlangan falsafa ensiklopediyasi. Falsofiya bo'yicha asosiy kontseptlar va olimlar haqida maqolalar mavjud.
<https://plato.stanford.edu/> Стэнфордская энциклопедия философии

INNOVATIVE
ACADEMY